

**Prilog rekonstrukciji nacionalnoga imaginarija. Katarina Ivon,
*Od Kačića do Svačića: Imagologija i ideologija zadarskih koledara.***

Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2018.

Periodične publikacije uvijek su važan kulturno-književno-povijesni izvor, a njihova specifična vrijednost ovisi, naravno, o brojnim činiteljima: tematsko-idejnome i žanrovskom rasponu sadržaja, intencijama geokulturnom dosegom i stvarnoj recepciji, ali ponajprije – a to vrijedi za svaki tekst kulture – o inovacijskome odnosno evolutivnom potencijalu. Domaća je nacionalna filologija posebnu važnost pridala književnim periodičima preporodnoga razdoblja na štokavskim idiomima, što pokazuje i kronologija pretisaka: *Danica ilirska* (1970–1972); *Kolo* (1993), *Zora dalmatinska* (1995–1998). Istodobni kajkavski godišnjak *Danica zagrebečka* ostao je izvan istraživačkoga fokusa do danas, a periodik koji se konsenzualno smatra najstarijim novinama na hrvatskome jeziku – zadarski *Kraljski Dalmatin* (1806–1810) – pretiskan je razmjerno kasno (2011). Njegovu perifernom položaju pridonijeli su prvenstvo talijanski u dvojezičnim izdanjima, “hrapavost” hrvatskoga (prijevoda), dominantno politička tematika, ponekad možda baš njegova ranoliberalna (napoleonska) ideologija te nedostatak kontinuiteta u 19. stoljeću. A upravo će *kontinuitet* ilirizma i kasnije kulturne nacionalne integracije, ma kako u programsko-političkome smislu bio diskutabilan, zajamčiti *Danici ilirskoj*, *Kolu* i *Zori* kanonski status. U nastavku toga kontinuiteta, u drugoj polovini 19. stoljeća, pa i u 20. stoljeću, istraživački će pogled na periodičke publikacije – već i zbog toga što će njihov broj kontinuirano i snažno rasti – biti ponešto specifičniji: usmjeravat će se na njihovu ulogu u književnoj kanonizaciji, u oblikovanju “generacijskih poetika”, poetika određenih književnih struja i pravaca, odnosno na proučavanje za periodiku specifičnih književnih žanrova (feljton, kritika, polemika i sl.).

U knjizi Katarine Ivon *Od Kačića do Svačića* pristup je još specifičniji: istraživanje se usredotočuje na diskurzivne reprezentacije geokulturnih prostora (imago-tipske predodžbe) kao okosnice imaginativnoga potencijala odnosno imaginarija promatranoga časopisa. Taj se časopisni imaginarij razumije kao podskup ukupnoga kulturnog imaginarija pripadajućega mu geokulturnog prostora. Kako je ovdje riječ o hrvatskome prostoru i časopisima na hrvatskome jeziku, istraživačko je polazište očekivano kroatocentrično: naglasak se najprije stavlja na autopredodžbe odnosno identitet promatrajuće kulture, dok se heteropredodžbe – imago-tipske predodžbe o drugim prostorima ili promatranim kulturama – razumiju kao funkcija predodžbe o vlastitome prostoru.

I *Narodni koledar* (1863–1900) Matice dalmatinske i *Svačić* (1904–1910) u izdanju

zadarske Hrvatske knjižarnice u formalnome su smislu godišnjaci/kalendari/koledari. Povezuju ih mjesto izdavanja i jezik, pri čemu je važno napomenuti da je Zadar u 19. stoljeću i početkom 20. stoljeća bio drugo najvažnije tiskarsko središte u hrvatskim zemljama, odmah poslije Zagreba, te da je tu živu izdavačku djelatnost – velikim dijelom vezanu uz periodične publikacije – obilježavala hrvatsko-talijansko-njemačka višejezičnost. Razlike dvaju koledara čine se, međutim, dalekosežnijima: *Narodni koledar* bio više nego peterostruko dugovječniji; dva su časopisa izlazila u bitno različitim političkim i kulturnim kontekstima, premda se hrvatsko-talijanska nacionalna podvojenost može smatrati konstantom čitava razdoblja; naposljetku, možda i najvažnija razlika leži u činjenici da su se obraćali različitim publikama – *Narodni koledar* računao je na vrlo širok raspon kulturnih kompetencija svojih čitatelja, dok je *Svačić* ipak nastojao zadovoljiti ili oblikovati ukus domaće modernističke elite. Iz svega navedenoga nameće se pretpostavka o bitno različitim identitetima dvaju koledara, odnosno o njihovim nužno različitim imagotipskim predodžbama o vlastitome prostoru i stranim geokulturnim prostorima. Ta diskrepancija *Narodnoga koledara* i *Svačića* na estetsko-sociološkoj vertikali visoko-nisko sklisko je metodološko mjesto knjige Katarine Ivon jer smanjuje komparativni potencijal dvaju istraživačkih objekata.

Osvrnimo se u središnjemu dijelu ovog prikaza na najvažnije imagološke zaključke knjige *Od Kačića do Svačića*. Primjećujemo odmah da se već u naslovu *Narodni koledar* metaforizira, zapravo metonimizira imenom najpopularnijega dalmatinskog pisca 18. stoljeća, čije je djelo još snažniju afirmaciju doživjelo u 19. stoljeću. Taj je autoričin postupak posve u skladu s rezultatima njezine analize autopredodžbe *Narodnoga koledara*, prema kojima je idejno-tematski svijet toga godišnjaka blizak kačićevskoj tradiciji. Povezuje ih interes za zavičajnu povijest i slični koncentrični krugovi identiteta (od sveslavenskoga do dalmatinskoga); štoviše, i samo su Kačićevo djelo i njegova poetika prisutni na stranicama *Narodnoga koledara*. Upadljiva je i činjenica da se u nizu urednika i najplodnijih suradnika toga zadarskog godišnjaka javljaju čak trojica svećenika iz Makarskoga primorja: Mihovil Pavlinović, Kažimir Ljubić i Nikola Šimić. U 1870-im godinama u *Narodnome se koledaru* – uostalom kao i u djelu njegova agilnog suradnika Pavlinovića – primjećuje zaokret iz dotadašnje južnoslavenske u hrvatsku nacionalnu koncepciju, što se objašnjava jačanjem pravaštva u Dalmaciji u odnosu na dotad dominantno narodnjaštvo. Dalmacija u *Narodnom koledaru* nije – kao u tekstovima koji se mogu podvesti pod slavo-dalmatinsku i autonomašku ideologiju – zamišljena kao samodostatan nacionalni prostor, već kao užji, katkad i središnji prostor širega identiteta, južnoslavenskoga ili hrvatskoga. Socijalna se komponenta toga identiteta iskazuje metonimičkom oprekom *klobuk-kapa*, kojom se figurativno označava supostojanje dviju Dalmacija: jedne urbane, romanske, primorsko-medite-

ranske, druge ruralne, slavenske, kopнено-balkanske. Imaginarij *Narodnoga koledara* afirmirao je vrijednosti te druge Dalmacije. U skupu heteropredodžbi starijega i dugovječnijega zadarskog koledara ističu se dva različita primjera aksiološke ambivalentnosti. U reprezentiranju Osmanlija može se govoriti o ideološki uvjetovanoj dijakronijskoj promjeni: negativnu predodžbu kačićevsko-preporodne provenijencije o okrutnim osvajačima s Istoka zamjenjuje 1870-ih tolerantniji interes za osmansku kulturu, što u devedesetim godinama, pod sve jačim uplivom pravaške ideologije, prelazi u svojevršno islamofilstvo. Vrijednosna ambivalencija u prikazu susjeda sa zapadne obale Jadrana temelji se na tematskoj opreci političke povijesti i (suvremene) kulture: s jedne strane negativna predodžba Mlečana kao “lukavih pregovarača sa Zapada”, s druge afirmativan odnos prema talijanskoj kulturi i književnosti. Interes za Francusku također je povijesno određen i vezan uz razdoblje njezine vlasti u Dalmaciji: iz konzervativnoga, franjevačkoga aksiološko-idejnog motrišta napoleonska je liberalna vlast atribuirana kao “mrsko jakobinstvo” i “neznaboštvo”. S druge strane, u predodžbi o Habsburškoj Monarhiji (Austriji) izostanak bilo kakvih negativnih ili kritičkih crta ne objašnjava se samo oportunistom i strahom od cenzure, nego i velikim političkim nadama u ulogu Austrije u rješavanju tzv. istočnoga pitanja. Predodžbe o slavenskome svijetu očekivano su pozitivne: u središtu slavenofilstva, osobito izraženoga u prvome razdoblju izlaženja časopisa, nalazi se predodžba o Rusiji kao kulturnoj, ekonomskoj i političkoj sili slavenskoga svijeta. Važnu komponentu ove *filije* predstavlja i interes za slavenske književnosti. Posebno mjesto u slavenskome segmentu imaginarija *Narodnoga koledara* zauzima Bosna, osobito u vrijeme dominacije pravaške ideologije, koja je idealizirala tu zemlju (a s njome posredno i islamsku kulturu) kao idiličan prostor žuđene nacionalno-političke ekspanzije. Zapadna je Europa s druge strane ostala u *Koledaru* pomalo zapostavljena, uglavnom predstavljena kao nositeljica vrlo apstraktnih atributa napretka i modernizacije. Nešto je konkretnije tek zanimanje za skandinavske zemlje, posebice za njihovo napredno školstvo, što se u *Koledaru* javlja potkraj njegovoga izlaženja.

Političko-kulturni kontekst godišnjaka *Svačić* određuju društvena rezignacija (nasuprot preporodnomu zanosu *Narodnoga koledara*), politika *novoga kursa* i poetika moderne. Mlađi koledar računa s nadregionalnim dosegom: u usporedbi s pomalo etnocentričnim pa gdje gdje i ksenofobnim identitetom *Narodnoga koledara*, godišnjak *Svačić* obilježava afirmacija kozmopolitskoga, europskoga, stranoga, modernoga. Na razini nacionalnoga identiteta u *Svačiću* se uočava reverzibilan proces u odnosu na istu identitetsku razinu *Narodnoga koledara*: početnu, dominantno hrvatsku koncepciju, pod utjecajem politike *novoga kursa*, s vremenom zamjenjuje šira južnoslavenska, pri čemu se prva legitimira legendarnim posljednjim hrvatskim kraljem čije ime nosi časopis, a druga, pored ostaloga,

pohvalnim diskurzom o djelovanju Ljudevita Gaja, Josipa Jurja Strossmayera i suvremenih južnoslavenskih likovnih umjetnika. Kao posebne sastavnice autopredodžbi nametnuli su se ideologemi nacionalnoga junaštva (Petar Svačić) i *hrvatskoga jala* (i kao razlog Svačićeve smrti) te problem nacionalnoga identiteta Zadra. Razlike na razini heteropredodžbi između *Narodnoga koledara* i *Svačića* još su izraženije. Predodžba o Mađarima, u *Narodnome koledaru* uglavnom zapostavljena, jedna je od frekventnijih heteropredodžbi *Svačića*, ali i, protivno očekivanjima temeljenima na važnosti politike *novoga kursa*, izrazito negativno vrijednosno obojena. Suprotno tomu, Talijani i Italija dobivaju središnje mjesto u modernističkoj predodžbi Zapada, kao oličenje gospodarskoga i kulturnoga napretka. Austrofilstvo *Narodnoga koledara* u *Svačiću* je zamijenilo svojevrsno ignoriranje Monarhije. U okviru afirmacije Zapada stoji i pozitivna predodžba Amerike, prostora koji nije zaposjeo imaginarij *Narodnoga koledara*. Jedina aksiološka iznimka u imagotipskome kompleksu Zapada jesu germanofobske crte u pripovijetkama Viktora Cara Emina. Naposljetku valja primijetiti i jednu imagotipsku sukladnost dvaju analiziranih koledara: u obama se primjećuje afirmativan odnos prema skandinavskom prostoru, napose prema njegovu školstvu, što je očigledno bio onodobni geografskoimaginacijski konsenzus.

Knjiga Katarine Ivon *Od Kačića do Svačića* specifična je monografija o dvama zadarskim godišnjacima. U njoj su izvršno sintetizirani: 1) istraživačko-metodološki okvir koji čini kombinacija primjerenih pristupa – teorije nacija i nacionalizma, imagologija i kritička analiza diskurza, 2) najrelevantniji konteksti – politički, kulturnopovijesni i poetičko-književnopovijesni te 3) izvorni istraživački uvidi o imagotipskome potencijalu dvaju koledara, što je i središnji spoznajni prinos knjige. Bogata likovna oprema s fotografijama staroga Zadra, suradnika koledara te stranica analizirane tekstne građe dodatno potiče čitateljevo uživljanje u problematiku, odnosno aktivira povijesni segment njegova osobnoga imaginarija. Za ovom knjigom nužno mora posegnuti svatko tko se zanima za periodike kojima je ona posvećena, no svaki će njezin čitatelj dobiti svojevrsnu povijest kulturnoga identiteta Dalmacije u drugoj polovini 19. i na početku 20. stoljeća. U kontekstu domaće književne i kulturne historiografije knjiga je Katarine Ivon ponajprije prilog rekonstrukciji nacionalnoga kulturnog imaginarija spomenute epohe. Ona, dakle, računa s potrebom drugih sličnih istraživanja, ma koliko zazivanja takve znanstveno-humanističke prakse u vremenu fragmentiranih, asustavnih studija zvučala naivno.

Davor Dukić